

**МЕТОДОЛОГИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОНЯТИЙНО-КАТЕГОРИЙНИЯ
АПАРАТ НА СИСТЕМАТА НА МУЗЕЙНАТА ФОНДОВА ДЕЙНОСТ**

Виолета Павлова

С утвърждаването на науката „музеология“ в началото на ХХ век се разработва стройна система за издирване, събиране, консервиране и реставриране на паметниците на културата, както и за тяхното идентифициране, научно проучване, съхраняване при подходящи условия и на края – експонирането, популяризирането, разпространението и усвояването им. Музеите непрекъснато търсят пътища за усъвършенстване на своята работа. В това отношение изключително значение за развитието на музеоложката наука има изясняването съдържанието на най-важните понятия и категории на музейната фондова дейност. Всяка музеоложка школа използва различни понятия и категории, което налага разработването на единна понятийно-категорийна система.

През 1977 г. към Международния съвет на музеите (ИКОМ) е създаден Международен комитет по музеология (ICOFOM), който осигурява координацията на теоретическите изследвания. Той издава и специално издание „MUWOP“ (Документи от музеоложки работи), както и бюлетина „Nouvelles muséologiques“ (Музеоложки новини). Основната задача на комитета през следващите години е утвърждаването на първична унификация на понятийния музеоложки апарат с цел да се обезпечи взаимното разбиране между изследователите от различните страни. Дискусиите, които се водят на ежегодно провежданите конференции, са свързани с изясняване на ключови представи за предмета, методите и структурата на музеологията, както и нейното място в системата на науките.

Българските държавни музеи се изграждат в края на ХІХ и началото на ХХ в. с помощта на руски, чешки и немски учени. Поради историческите промени у нас след Втората световна война в продължение на петдесет години първостепенно значение има познаването на съветската музейна практика и теория, така нар. „съветско музейезнание“ или „музееведение“. Българските музейни специалисти са принудени да използват предимно разработките на Научно-изследователския институт по музейезнание при Министерството на културата на Съюза на съветските социалистически републики (СССР), публикувани в сборника „Основы советского

музееведения”¹. Независимо от многото идеологеми, наложени и използвани до 80-те години на XX в., общопризнат факт е, че в продължение на повече от седемдесет години в Русия се формира една от най-напредналите в областта на теорията и практиката световна музейна школа. Създадените музеоложки школи в Русия и в бившите социалистически страни, натрупвайки опит в музейната теория и практика, постепенно се интегрират в световната музейна общност.

Влияние върху развитието на музейната теоретическа мисъл в България оказват и изданията на ИКОМ – „Museum” и „Nouvelles de L'ICOM”, както и чешките, полските и източногерманските музеоложки публикации. В условията на „смекчаването на тоталитарния режим” в България, през 80-те години на XX в., започва преосмисляне и преоценка на догматичния марксизъм. Разширените международни контакти дават възможност за по-широк достъп до съвременната световна наука и до постиженията в музеологията.

В България и днес все още липсва фундаментален труд по музеология. Подценяването на науката „музеология” води до сериозно изоставане в областта на теорията на музейната фондова дейност. Тя е недостатъчно проучена като историческа, теоретична, теоретико-приложна проблематика. Отделни елементи от теорията и проблеми от практико-приложен характер в областта на музейната фондова дейност се разглеждат в редица публикации и монографии, чиито приносен характер е безспорен (Силяновска-Новикова 1972; Кисъов, Райчев, Миланов 1972, 451-462; Михов 1972, 447-449; Велева 1974, 279-296; Хаджиниколов 1975, 75-91; Вълчева, Вълчев 1977, 28-33, Сачев 1997; Сачев 2000; Лозанова 1999; Кръстева 2003; Недков 1998; Недков 2006; Попова 2008, 110-114 и др.). Тези въпроси или техни аспекти са поставени за разглеждане преди всичко на страниците на списание „Музеи и паметници на културата”, започнало да излиза от 1963 г., а от 2003 г. преименувано в „Паметници, реставрация, музеи”. Те са предмет на семинари, дискусии и научни конференции.

Какво представлява музейната фондова дейност и какви са нейните същностни характеристики? Тези въпроси са съставна част от проблематиката на музеологията като теория за музейното дело, на основата на която може да се анализира и оцени постигнатото и да се очертае развитието на фондовата дейност в условията на европеизация и глобализация.

Постепенното развитие на музеологията като наука въвежда в научен оборот понятието „фондова дейност”. Определянето и разбирането му е от практическо значение за функционирането на музея. В методологията на музейната фондова

дейност няма установено единомислие и то преди всичко относно основното положение – обсега на самата дейност. Мнозина изследователи стесняват обхвата на понятието, като включват в него само научното описание и запазването на различните видове музейни предмети, като го свързват с така наречената изпълнителска или техническа дейност.

В първият български музеоложки учебник „Основи на музейзнанието” от Татяна Силяновска като основни форми на музейната работа се посочват научно-изследователската, събирателската, експозиционната и културно-просветната дейност. Отделен раздел авторката посвещава на научното описание и на запазването на различните видове музейни предмети.

Професор Евгений Сачев определя днешната фондовата работа като едно от направленията в дейността на музея, чиято цел е създаването на оптимални условия за съхраняване, опазване, изучаване и използване на музейните предмети в цялостната музейна дейност (Сачев 2002, 246).

Според д-р Стефка Кръстева фондовата дейност е консервативна по своя характер и с времето е стеснена до определен сбор от стандартни операции, изпълнявани в съответствие с нормативните разпоредби и инструкции (Кръстева 2003, 67).

Фондовата дейност е специфична система за научно комплектуване и документиране на музейния фонд, създаване на оптимални условия за съхраняване, опазване, изучаване и използване на музейните предмети (паметници на културата) за устойчиво развитие на културно-историческото, природно-историческото и природонаучното наследство (Павлова 2009). Тя стои в основата на развитието на музейната институцията, която чрез социализацията на своята дейност влияе при формирането на нагласите, интересите, потребностите и ценностната система на всеки отделен социален индивид, на обществото като цяло.

Според музеоложката теория за всеки музей, независимо от неговия тип и профил, фондовата дейност е изключително съществена музейна функция. Тя е основата, върху която се гради музейната институция. Именно чрез фонда, музеят общува с публиката (Павлова 2007, 110-115; Павлова 2008, 300-306). Дейността, свързана с опазването, съхраняването и развитието на културно-историческото, природно-историческото и природонаучното наследство е една от най-важните компоненти на националната идентичност и националната сигурност. Тя е неделима част от социокултурната система на обществото и е главно условие за неговото развитие.

Настоящото музеолошко изследване е насочено към теоретическото обезпечаване на практическата музейна работа. Обект на нашето изследване са ключови понятия, свързани с музейната фондова дейност, които са формулирани под една или друга форма от музеологията. Целта е чрез тяхното анализиране и теоретическо осмисляне да постигнем взаимно разбиране и научна яснота.

В музейната практика се използват многозначни професионални термини, което води до неразбиране, неадекватност в означаването на определени понятия. За уеднаквяване на понятийно-категорийния апарат ИКОМ издава през 1986 г. “Музеоложки речник” на шестнадесет езика, включително и на български (Dictionarium 1986). В него са включени общоприети термини в световната музеоложка практика, но без да се дават определения за тях. В България бе направен опит от проф. Евгений Сачев в тази насока, който през 2002 г. издава първия речник-справочник „Социомузейна култура” с цел да се удовлетворят потребностите от систематизирано описание на съвкупността от принципите и методите на музейната дейност (Сачев 2002). Стефка Кръстева в книгата си “Студии по музеология”, прилага кратък речник на основните понятия и термини в музеоложкото познание (Кръстева 2003, 172-215).

Понятието „музеен предмет” е традиционно свързано с фондовата дейност, а самият термин в днешно време се употребява като обобщено наименование на всички съхранявани, изучавани и експонирани в музея ценности. Този въпрос ще бъде разгледан по-подробно в настоящето изследване. Според теорията на музейното дело **музейният предмет** е предметен резултат от творческата човешката дейност, паметник на историята и културата или природен обект, иззет от естествената му среда на битуване и включен след научно определение на неговата културно-историческа, природно-историческа и природонаучна значимост в състава на музейната сбирка. Той има значението на документ, отговаря на профила на музея и има качества за продължително съхранение. Извлечен е от реалната действителност или е специално изработен за експозиционни цели. Предмет с културно-историческо, природно-историческо и природонаучно значение постъпва в музея със своите социокултурни функции, като източник на знания и на емоционално-естетично въздействие. Музейният предмет е културно-историческа ценност, носител е на социокултурна и естествено-научна информация. Като синонимно понятие се използва термина „артефакт” в смисъл на автентично материално свидетелство за човешкото съществуване и действие, което има значение за развитие на културата и е обществено значимо.

Музейният предмет има основни специфични качества като: информативност, атрактивност, експресивност, репрезентативност и комуникативност. Информативността се определя преди всичко от съдържанието на предмета. В основата на атрактивността лежат външните признаци. В този смисъл експресивността се свързва с ценностното възприемане на музейния предмет. Репрезентативността го характеризира като източник на знания, а комуникативността – съответно на емоции.

Музейна ценност е събирателен термин за значимостта на музейния предмет и за музейното му използване. Тя е основен критерий при подбора на предметите в музейния фонд, която се уточнява и конкретизира в процеса на научната им обработка. В тази връзка са въведени термините: „историческа”, „мемориална”, художествена” и „научна” ценност. От гледна точка на аксиологията, именно ценността на предмета формира ориентацията на човека и целите към които той се стреми.

За аксиологическата и типологическата идентификация на музейните предмети се употребяват термините – „уникален предмет” и „раритет”, „реликви”, „типичен предмет” и „типов предмет”.

Към дейността, свързана непосредствено с регистрацията, съхраняването и изучаването на музейния предмет, се отнасят такива понятия като атрибуция, научно описание, научна интерпретация, монографично изследване, систематизация и много други, в резултат на което се разкрива спецификата на предмета и се създава фондовата документация.

Записването в инвентарната книга става въз основа на предварително съставен **научен паспорт** на музейния предмет. Той е информационен, научно-справочен документ, създаден в процеса на научното инвентаризиране и документиране, в който се вписва резултатът от проучването на всички основни признаци на предмета.

Все още в съвременната музеология няма научно определение на такива важни понятия, като външни признаци (морфологията на предмета), съдържание и семантика на музейния предмет.

В музеологията с термините „депо” и „хранилище” се означава помещение или съвкупност от помещения в музея, специално оборудвани за съхраняването на музейните предмети. У нас се използва неточното словосъчетание „фондохранилище” за означаване на музейното депо.

Понятието „**паметник**” се оформя извън сферата на музейната дейност. Той обхваща предметния резултат на човешката дейност, във висока степен отразява културата и историята на своята епоха и вследствие на това става обект на ценностно

отношение. Такова разбиране на понятието „паметник” има неизбежно отношение към музейната терминология. Но в музеологията съотношението между „паметник” и „музеен предмет” е неизяснено. Според Ю. Дукельский от *една страна* е налице съвпадение на терминологичните значения и музейният предмет може да се признае за паметник и да се отнесе към групата на движимите паметници. От *друга страна* предметите, които разкриват историята на съвременната епоха още не са достигнали в общественото съзнание до ценностното равнище на паметник. От *трета страна* е спорен и въпросът за значителната група научно-спомогателни материали – оригинали, копия и специално изработени за експозиционно използване. Тези материали по никакъв начин не могат да се причислят към паметниците на историята и културата, но те са музейни предмети и подлежат на регистрация и съхранение. Поради това пълното отъждествяване на понятията „паметник” и „музеен предмет” е неправомерно, независимо, че е широко разпространено (Дукельский 1986, 52).

Музеологията използва и термина „**предмет с музейно значение**”, отнасящ се за предмет, който предстои да бъде включен в музейната сбирка. Последният, макар и да притежава музейна ценност, се разглежда като потенциален музеен предмет. За да придобие такъв статус, той трябва не само да бъде приет на отчет и съхранение, но и да премине пълна или първична научна обработка. В случаите когато става дума за движим паметник на културата, понятията „предмет с музейно значение” и „паметник” са в значителна степен взаимозаменяеми, доколкото в категорията „предмет с музейно значение” обикновено се отнасят само вещи, документи и произведения на изкуството, притежаващи несъмнено ценност.

Приетите за съхранение и научно обработени музейни предмети се включват в по-обширни системи обозначени с термините „колекция”, „фонд” и „музейна сбирка”. **Колекцията** е съвкупност от научно систематизирани музейни предмети, обединени по един или няколко признака и представляващи научен, познавателен или художествен интерес само като едно цяло. Тя е основата или паметниковата база на музея (Российская 2001, 278).

Понятието „**музеен фонд**” означава цялата научно организирана съвкупност от музейни предмети, приети в музея за постоянно съхранение, независимо от тяхното местонахождение. В съответствие със значението на предметите за науката и културата и тяхното юридическо положение, музейният фонд се дели на основен, обменен и научно-спомогателен. Основният фонд включва музейни предмети, съответстващи на профила на музея и е базата, върху която се осъществява цялата музейна дейност.

Обменният фонд се състои от музейни предмети, които не съответстват на профила на музея и от тези, които многократно повтарят предметите от основния и научно-спомагателният фонд. Той е предназначен за обмен и правни сделки с музейни предмети. В научно-спомагателния фонд влизат материали, събрани или създадени от музея за изследователската, експозиционната и образователната дейност.

В природонаучните музеи основният фонд обикновено се разделя на научен фонд и експозиционен фонд. В основата на това деление стоят различните начини на фиксиране и разнообразните форми на консервация на материалите. Определеният като музейен предмет природен обект, след като премине необходимите стадии на технологична обработка, се превръща в природонаучен предмет. В тези музеи се създава и т. нар. фонд от ресурсни (заменяеми) материали. В него влизат обекти от природата, предназначени за лабораторни изследвания и препарирания. Те имат временен характер. Обособяването на такъв фонд се налага от процеса на изследвания, в който част от музейните обекти могат да загубят свойствата си на музейен предмет (Юренева 2006, 370).

Съвкупността от всички колекции и музейни фондове на територията на държавата, взети в тяхната цялост, образуват **музейния фонд на Република България**. Според научната и културната стойност движимите паметници на културата могат да получат статут на национално богатство.

От състоянието на музейният фонд зависи социокултурната адаптация на музея в условията на съвременното информационно общество и решаването на културно-комуникативните проблеми в процеса на глобализацията.

Понятието „**музейна сбирка**” е най-сложно и обобщаващо, понеже предполага не просто съвкупност от предмети и колекции, а представлява сложна информационно-комуникативна система. Музейната сбирка е научно организирана съвкупност не само от музейни предмети, но и от научно-спомагателни материали, както и от съхраняваните в музея различни средства за научно информационно обезпечаване. В частност тя включва и научния архив, и библиотеката (Российская 2001, 197). У нас най-често с този термин се обозначава съвкупността от музейните колекции.

Поради специфичния си характер регистрацията на архивните документи в музейния фонд се определя от правилата за работа в архивите. Целият масив от документи, приети в основния музейен фонд, се разделя на архивни фондове, всеки от които е посветен на определена тема, колекция и разделен на архивни единици. Според Речника на българската архивна терминология с термина „**архивен фонд**” се означава

определената за постоянно съхранение част от документален фонд или сформирана в архива съвкупност от документи, които исторически и/или логически са свързани помежду си. Тук с терминът „фонд” се означава близко, но не идентично понятие на “музеен фонд”. За „**архивна единица**” в речника са дадени две значения: 1. Дело прието в архив и описано в инвентарен опис, което е най-малката класификационна и отчетна единица в архивите. 2. Физически обособена група документи (отделен документ), отчитана в архива под самостоятелен номер (дело, проект или негова част, албум, фотодокумент, микрофилм и др.). Това е всеки документ, който подлежи на проучване, описване, обнародване (публикуване) на основата, на който се формира архивния фонд (Речник 2002, 26-27).

В музея се прави разлика между архивните документи от основния и научно-спомогателния фонд, научната документация, свързана с музейните предмети и с учреденския музеен архив. Учреденският архив е „обособена съставна част от деловодното звено” на музея. В него се съхраняват документи, които касаят общо дейността на институцията и се предават в съответния държавен архив. В нормативните документи на архивното дело не съществува понятието „научен архив на музея”.

Научен архив на музея е научно-спомогателно подразделение на музея, обезпечаващо приемането, отчета и съхраняването на документи, създадени в процеса на музейната научна работа и представляващи научно-методически интерес. В него се съхраняват планове за работа и отчети на музея, документи от прояви с научна проблематика (от научни съвети, научни и научно-методически конференции и т. н.), ръкописи от научно-изследователски разработки, отчети от експедиции и научно-творчески командировки, инвентарни книги, протоколи за консервация и реставрация, научни паспорти, научни каталози, методически указания и правила, документация, изготвена в процеса на подготовката и реализацията на експозиции и изложби, на научно-образователна дейност, книги за отзиви и др. Материалите от научния архив, като научна документация, неразривно свързана с музейните предмети, са неделима част от основния фонд на музея. Те се систематизират в самостоятелен архивен фонд.

В България със създаването на първите държавни музеи след Освобождението (1878 г.) се налага специфична терминология. Музейните предмети са наречени старини. В първият български законодателен акт за културно-историческите ценности, „Закон за издирване старини и за спомогание на научни и книжовни предприятия”, те са разделени на „подвижни” и „неподвижни” (Държавен вестник, 13, 1.01.1890). Законът за старините от 1911 г. разглежда в отделни глави „движимите” и

„недвижимите” старини (Държавен вестник, 37. 18.02.1911). След 9 септември 1944 г. в нормативните документи е въведен правният термин „паметник на културата”. Съгласно определението, дадено в чл. 3 от Закона за паметниците на културата и музеите (ЗПКМ), паметник на културата е всяко недвижимо и движимо автентично материално свидетелство за човешко присъствие и дейност и за процесите в природата, което има научна и/или културна стойност и притежава обществена значимост (Държавен вестник, 29, 11.04.1969; изм. 55, 25.06.2004). Според закона паметник на културата е юридически статут, който придобиват стойностните културно-исторически ценности. За движимите това става с инвентарирането в музея, а за недвижимите – с обявяването им в Държавен вестник и вписването им в Националния регистър за недвижими паметници на културата. В законовата уредба не се среща легално определение на понятието „движим паметник на културата”. В параграф 2 от допълнителните разпоредби на ЗПКМ е дадено определение на движими паметници на културата – национално богатство. Това са движими паметници на културата, които са с най-голяма научна и културна стойност и представляват значителен интерес за националното наследство от историческа, художествена или археологическа гледна точка.

В музейните нормативни документи не се откриват легални определения на понятията „колекция” и „музейна сбирка”. Те се споменават в текста на чл. 11, ал. 1 от ЗПКМ, в смисъл на общност от движими паметници, запазени на едно място, които не представляват музей. Наредба № 6 за устройството и дейността на музейните сбирки в страната от 1985 г. определя музейните сбирки като местни културно-просветни центрове (Информационен 1991, 105-113). Те имат специфичен модел на изграждане към народните читалища, училища, предприятия и организации. Правилникът за устройството, задачите и дейността на Националния център за музеи, галерии и изобразителни изкуства при Министерството на културата придава на музейните сбирки собствена правосубективност, т. е. възможност за създаване, преобразуване, закриване, участие в конкурси за субсидиране на проекти. В Наредбата за отчитане и опазване на движимите паметници на културата има още по-голяма неяснота. Понятието „музейни сбирки” е въведено в чл. 7 в смисъл на ведомствени и обществени музеи, а в чл. 12 като съвкупност от музейни предмети, комплектувани и разпределени в музейни фондове.

До 40-те години на XX в. в нормативните документи термитът „музеен фонд” не се споменава и е почти неизвестен. Използвани са думите „съкровище” (на музея) и

„богатство” (на музея). В последвалите нормативни документи правно легално определение за това понятие не намираме. По-късно в писмената и преди всичко в говорната практика често се употребява неправилно израза: „в своя фонд музеят съхранява паметниците на културата”. ЗПКМ предвижда в чл. 7а формирането на основен, обменен и научно-спомогателен фонд. Движимите паметници от основния и обменния фонд на музеите представляват национално богатство.

Въведените в българската правно-нормативна уредба понятия „паметник на културата” и „опазване на паметниците на културата” не съответстват по съдържание на термините „културна ценност”, „монумент” (паметник), „защита”, „респект” и „охрана” на паметниците на културата, използвани в нормативните документи на Съвета на Европа, Европейския съюз, Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) и ИКОМ. В международните правни актове се използват термините: „защита” в смисъл на динамична дейност за вземане на подходящи позитивни мерки, като извършване на консервация, създаване на места за съхраняване на паметниците и пр., и „респект” – административно-правни и наказателни мерки или „охрана”.

Държавите-членки на Съвета на Европа, между които от 1992 г. е и България, са задължени да изготвят свое вътрешно законодателство за опазване на културното наследство съобразно международните договорености. В съответствие с тях се препоръчва възприемането и утвърждаването в националните законови системи на международно установените норми и термини в областта на музейното дело. Според представители на Културната секция на ЮНЕСКО се наблюдава разширяване на обхвата на съдържанието, на понятието „културно наследство”, което е вследствие от динамичната музеефикация в условията на глобализация и информационно общество. Това е породено и от новите предизвикателства, свързани с неговото опазване. Причината, че днес се вглеждаме по-внимателно в човешкия род, в драматичните изкуства, езиците и традиционната музика, както и в информационните, духовните и философските системи, на които се основава творчеството, изисква нов интердисциплинарен и социокомуникативен подход при изясняването на същността и структурата на понятието „културно наследство”. Затова съвременното разбиране за неговото съдържание, като съвкупност от недвижими и движими културни ценности, които се носители на историческа памет, е отворено и отразява всяка частица на живата култура, наравно с културата от миналото (<http://portal.unesco.org/culture/en/ev.phpURL>). В международноправната уредба на културното наследство е въведен терминът

„културни ценности“. За такива се считат „ценности от религиозен или светски характер, които се определят от всяка държава като значими за археологията, доисторическия период, историята, литературата, изкуството и науките“ и принадлежат към категориите: „редки колекции и образци на флората и фауната, минералогията и анатомията“, „ценности от художествен, исторически и археологически интерес, отнасящи се до историята, археологията, архитектурата“, „етнологички материали“, „произведения на изкуството“, „значими колекции от книги, архиви“ и „музикални архиви“ (Конвенция 1972). Първостепенната задача на музея е да запазва за бъдещето ценностите, материални свидетелства за човека и околната среда, включени в музейните колекции и да ги използва за създаване и разпространяване на нови знания. Придобитите предмети трябва да отговарят на целите и дейността на музея и да бъдат придружени с доказателство за своето официално съществуване. В последните две десетилетия Европейският съюз, на който България е член от 1 януари 2007 г., целенасочено полага усилия в международен план за правилната защита на културното наследство, с оглед превръщането на културните ценности в мощен инструмент за отстояване на културната идентичност и за провеждане на толерантен межкултурен диалог, а оттам и за постигане на устойчив социално-икономически просперитет.

Паметник на културата е юридически статут на културно-историческа ценност. В този смисъл, музейните предмети, които се съхраняват в основния фонд и обменния фонд, придобивайки юридически статут на паметник на културата, трябва да имат присъщите за паметник на културата атрибути. На основание Регламент (ЕО) № 116/2009 на Съвета от 18 декември 2008 г. (кодифицирана версия) относно износа на паметници на културата, представените основни характеристики на категориите паметник на културата в Приложение 1 са и основни характеристики (атрибути) на категориите музейни предмети. Както е известно регламентите на Европейския съюз са императивни за изпълнение правно-нормативни актове, за всички държави-членки на съюза. Затова, когато се определя категорията „музеен предмет“ за нашата страна, задължително трябва да приемем определените в приложението атрибути на паметниците на културата, а те са следните:

1. Археологически предмети, датиращи от поне 100 години, които са открити при: разкопки и находки на суша или под вода; археологически обекти; археологически колекции.

2. Елементи представляващи интегрална част от паметници с артистична, историческа или религиозна стойност, които са били разчленени и датирани от поне 100 години.

3. Картини и живопис, различни от категория 4 и 5, изпълнени изцяло на ръка, върху всякаква основа и от всякаква материя (които са над 50 години и не принадлежат на автора си).

4. Акварели, гвашова живопис и пастели, изпълнени изцяло на ръка, върху всякаква основа (които са над 50 години и не принадлежат на автора си).

5. Мозайки, различни от тези, класирани в категория 1 или 2, изпълнени изцяло на ръка, от всякакви материали, и рисунки, изпълнени изцяло на ръка, върху всякаква основа и от всякакви материали (които са над 50 години и не принадлежат на автора си).

6. Оригинални надписи, щампи, сериграфии и литографии, със съответните им оригинални плаки и разпечатки (които са над 50 години и не принадлежат на автора си).

7. Оригинални скулптури или фигури и копия, произведени по същия начин като оригинала (които са над 50 години и не принадлежат на автора си), различни от включените в категория 1.

8. Фотографии, филми и негативи от тях (които са над 50 години и не принадлежат на автора си).

9. Свитъци и ръкописи, включително карти и музикални произведения, единично или в колекция (които са над 50 години и не принадлежат на автора си).

10. Книги, датиращи отпреди 100 години, единично или в колекции.

11. Печатни карти, датиращи отпреди 200 години.

12. Архиви, части от тях, от всякакъв вид, датиращи отпреди 50 години.

13. а) Колекции и образци от зоологически, ботанически, минералогически или анатомически колекции.

б) Колекции от исторически, палеонтологически, етнографски или нумизматичен интерес.

Съгласно определението на Съда на Европейските общности в решението му по Дело 252/84 колекционирани предмети по смисъла на позиция № 97.05 от Общата митническа тарифа са предмети, които са с характеристика на предмети, включени в колекции, т. е. предмети сравнително редки и които не се използват по първоначалното

си предназначение, предмет са на специална сделка извън обикновената търговия за предмети с подобна употреба и са с висока стойност.

14. Транспортни средства, датирани отпреди 75 г.

15. Всякакви предмети с антична стойност, който не е включен в категориите от 1 до 14:

а) между 50- и 100-годишни: играчки, игри; стъклени изделия; предмети от златарски или сребърни произведения; мебели; оптически, фотографски или кинематографски апарати; музикални инструменти; часовници, различни видове, и части от тях; предмети от дърво; керамика; гоблени; килими; тапети; оръжия.

б) над 100-годишни. (Официален вестник на Европейския съюз, L 39, 10.02.2009).

С цел хармонизиране на българското законодателство в областта на културното наследство с правната уредба на Европейския съюз, е подготвен и след дълги дебати приет на 28 февруари 2009 г. Закон за културното наследство (Държавен вестник, 19, 13.03.2009). Според неговите вносителите той е съобразен с международноправната уредба на културното наследство, което в чл. 2(1) обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност. Културна ценност, според чл. 7(1) от закона, е „нематериално или материално свидетелство за човешко присъствие и дейност, природна даденост или феномен, което е от значение за индивида, общността или обществото и има научна или културна стойност”. В чл. 8(1) е дадено легално определение на понятието „опазване на културното наследство”. Опазването е системен процес на издирване, идентифициране, документиране, консервация-реставрация и социализация на културното наследство, който включва и подготовката на специалистите в съответната област. Закрилата (защитата) на културното наследство, според закона, е система от мерки за осигуряване опазването му в интерес на обществото.

Този закон беше съгласуван със Съвета на Европа (Дирекцията за културно и природно наследство при Генералния секретариат). В изработения по този повод от експертна група под ръководството на проф. д-р Фридрих Лют² доклад се дава nelаскава оценка за извършеното. Една от препоръките се отнася до прецизиране и уеднаквяване понятията и категориите, като въведените в употреба термини следва да бъдат ясно дефинирани, вместо постоянно да се променят. В доклада се препоръчва въвеждането на европейските стандарти, подробно разгледани в “Указанията за

развитието на законодателните и административни системи в областта на културното наследство” на Съвета на Европа (Доклад 2008, 16-17).

Използваният понятийно-категориен апарат у нас не е прецизиран и съобразен с науката музеология и международната система от понятия и термини в музейната дейност. Все още не разполагаме със собствени теоретични разработки в областта на терминологията и това е една от причините за използването на различни термини за едни и същи цели. Музеоложките понятия трябва да се познават и употребяват за мислене и изразяване с еднакъв обем на съдържание и правилно разбиране. Република България като член на Съвета на Европа е подписала повечето международноправни актове за опазване на културното наследство и следва да възприеме съответните правни норми и термини в областта на музеологията.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Научно-изследователският институт по музеезнание заедно с Института за централно проучване на музейната работа в Москва имат за задача да подпомагат методически музейната дейност в бившите социалистически страни.

² Проф. д-р Ф. Лют е член на Групата със специално назначение за законодателна подкрепа по Програмата за техническо сътрудничество и консултации на Съвета на Европа.

ЛИТЕРАТУРА:

Велева 1974: М. Велева. Отразяване на областната специфика в събирателската и експозиционната работа на етнографските музеи и отдели. – Известия на Българското историческо дружество, 29, 1974, 279-296.

Вълчева, Вълчев 1977: Ж. Вълчева и А. Вълчев. Ефективност в музейната работа. – Музеи и паметници на културата, 1977, 3, 28-33.

Доклад 2008: Доклад на Съвета на Европа от 27.02.2008. – В: Материали от обществената дискусия по законопроекта за културното наследство. С., 2008, 16-17.

Дукельский 1986: В. Дукельский. Терминологические проблемы теории музейного предмета. – В: Музей и современность. Москва, 1986, 52.

Информационен 1991: Информационен бюлетин № 2 на РНМЦМ при НИМ. С., 1991, 105-113.

Кисьов, Райчев, Миланов 1972: И. Кисьов, М. Райчев и З. Миланов. Съвременни проблеми на българското музеезнание. – В: Първи конгрес на Българското историческо дружество. 27-30 ян. 1970 г. Т. 2. С., 1972, 451-462.

Конвенция 1972: Конвенция относно мерките за забрана и предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне правото на собственост на културни ценности. (Париж, 24 апр. 1972 г.). – Паметници, реставрация, музеи, април-юни 2005, 2-3, 74-79.

Кръстева 2003: С. Кръстева. Студии по музеология. Тотеми, тезауруси, кунскамери, виртуални пространства. Кн. 2. С., 2003, 67, 172-215.

Лозанова 1999: В. Лозанова. Динамика на съвременния музей. В. Търново, 1999.

Михов 1972: М. Михов. Музеите и българската историческа наука. – В: Първи конгрес на Българското историческо дружество. 27-30 ян. 1970 г. Т. 2. С., 1972, 447-449.

Недков 1998: С. Недков. Музеи и музеология. С., 1998.

Недков 2006: С. Недков. История на музейното дело в България. С., 2006.

Павлова 2007: В. Павлова. Ролята на фондвата дейност за развитието на музейната експозиция (споделян опит от работата на автора в Регионален исторически музей – Велико Търново). – В: Музеологията в България днес. Докл. и съобщения от нац. науч. конф. Хасково, 15-16 ноем. 2007 г. Хасково, 2007, 110-115.

Павлова 2008: В. Павлова. Съвременни проблеми и задачи на музейната фондова дейност в Регионален исторически музей – Велико Търново. – Известия на Старозагорския исторически музей, 3, 2008, 300-306.

Павлова 2009: В. Павлова. Възникване и организация на музейната фондова дейност в България. – Известия на Националния исторически музей (под печат).

Попова 2008: Б. Попова. Музейните колекции – съвременна интерпретация и практическа реализация. – Годишник на Етнографския музей – Пловдив, 5, 2008, 110-114.

Речник 2002: Речник на българската архивна терминология. [Варна], 2002, 26-27.

Российская 2001: Российская музейная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2001, 197, 278.

Сачев 1997: Е. Сачев. Управление на музейната дейност в съвременната социокултурна ситуация. Добрич, 1997.

Сачев 2000: Е. Сачев. Специфика и структура на музейната дейност. Добрич, 2000.

Сачев, 2002: Е. Сачев. Социомузейна култура. Речник-справочник. С., 2002, 246.

Силяновска-Новикова 1972: Т. Силяновска-Новикова. Основи на музеезнанието. С., 1972.

Хаджиниколов 1975: В. Хаджиниколов. Проблеми и задачи на етнографската събирателска дейност. – Исторически преглед, 1975, 6, 75-91.

Юренева 2006: Т. Юренева. Музееведение. Москва, 2006, 370.

Dictionarium 1986: Dictionarium museologicum, Budapest, 1986.

Авторските права са запазени. При използване на материала да се цитира публикацията

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE NOTION-CATEGORICAL APPARATUS OF THE SYSTEM OF THE MUSEUM FUND WORK

Violeta Pavlova

Summary

According to the museumology, no matter what type or specialty is a museum, the funds work is a particularly important part of its existence as an institution. It is a specific system for a scientific documentation and specialization of the museum fund, as well as a system for establishing of good conditions for preserving, keeping, research and use of the museum collections (monuments of culture) thus helping for the sustainable development of the cultural, historical and natural heritage. The funds work stays in the basis of the institution of the museum, which on its side influences the interests, preferences and the values of the society, as a whole and the separate person on the other side in the process of popularizing the museum activity.

The present scientific research is aiming at the theoretical supply of the museum practices. Objects of our study are notions like “museum item”, “scientific passport”, “a depot”, “a monument”, “an item of museum significance”, “a collection”, “a museum fund”, “a museum collection”, “an archives fund”, “an archive item”, and “an scientific archive of the museum”. These notions are formulated in one or another form in the museum science for they are part of the museum funds work. Throughout their analyzing and theoretical formulating we will achieve clarity and mutual understanding.

The notions which are used in the Bulgarian law system, like “a monument of culture”, “preserving of the monuments of culture” do not correlate to the terms “cultural value”, “monument”, “protection, defense and respect” to the monuments of culture, used in the normative documents of the European Council, European Union, UNESCO and ICOM.

The normative and categorical apparatus used in Bulgaria was not specified and does not conform with the museum science and the international system for notions and terms in the museum work. We do not have our own theoretical studies in the terminology, yet, which

is a reason for the use of different terms naming same aims. The museum notions and terms should be made known and used for naming the same ideas, thus helping for their correct understanding. As a member of the EU, The Republic of Bulgaria has signed most of the international acts for preserving of the national heritage and is due to accept the law norms and terms in the area of the museum science.

One of the first and foremost tasks of the museum is to keep the valuable collections for the future and use them for creating and spreading knowledge. The items in the collections should conform to the type of the museum and its activity and moreover, they should be accompanied with a verification of their authenticity. In the last two decades , the EU is pointing its efforts at the lawful protection of the cultural heritage in order to make it a means for keeping the cultural identity and leading a tolerant intercultural dialogue, thus achieving a sustainable social and economical prosperity.

